

Federica Scarpa

La traduzione specializzata. Lingue speciali e mediazione linguistica

(Milano: Hoepli, 2001. 333 pp. ISBN 88-203-2709-0)

Tamás Dóra

Olaszországban a Hoepli Kiadó gondozásában számos kötet látott már napvilágot fordítástudományi témakörben, a szerzők elsősorban a trieszti és a milánói fordító- és tolmácsképző tanárai. Federica Scarpa a Trieszti Egyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézetében oktat fordítást (Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori), valamint szerkesztője a Trieszti Egyetem két kiadványának (Rivista Internazionale di Tecnica della Traduzione; International Journal of Translation); számos tanulmányt publikált már a szakfordítás témakörében, amelyek elsősorban az informatika, a társadalomtudományok és a jog szaknyelvről szóltak. *La traduzione specializzata. Lingue speciali e mediazione linguistica.* (Szakfordítás. A szaknyelvek és a nyelvi közvetítés) című könyve már elsősorban a tudományos-műszaki szaknyelvet elemzi, de összefoglaló jellegéből adódóan egyben hiánypótló kíván lenni a szaknyelvi fordítás területén.

Ennek a kötetnek az első kiadása 2001-ben jelent meg, de változatlan utánnyomásait egészen 2005-ig publikálták. Valóban, 2001 előtt nem jellemzőek Olaszországban a szaknyelvi közvetítéssel foglalkozó írások, azonban úgy tűnik, hogy ez az év jelentette a fordulópontot, hiszen ekkor jelenik meg Garzone és Viezzi *Comunicazione specialistica e interpretazione di conferenza* (Szaknyelvi kommunikáció és konferencia-tolmácsolás) című munkája is a Trieszti Egyetem kiadójánál. Ezt követi a Hoeplinél Marella, Musacchio, Rega és Scarpa szerkesztésében 2002-ben a *Manuale di terminologia* (Terminológia kézikönyv), amely a fordítás és terminológia kapcsolatával foglalkozik, majd 2003-ban Cosmai *Tradurre per l'Unione Europea* (Hogyan fordítsunk az Európai Uniónak) és 2005-ben Russo és Mack *Interpretazione di trattativa* (Tárgyalási tolmácsolás) című munkái.

Scarpa könyvét az oktatásban és a gyakorlatban egyaránt használható segédeszköznek szánta. Elsősorban a fordítói kurzusok hallgatói számára készült, de műszaki szakembereknek és gyakorló fordítóknak is ajánlja a szerző. Fontosnak tartja, hogy a fordító mint kulturális közvetítő, alapos ismerője legyen a tudományos-műszaki szakszövegek jellemzőinek a forrásnyelven és célnyelven egyaránt.

A könyv fő célja, hogy bemutassa és elemezze a szakszövegek fordításának fő elméleti és módszertani kérdéseit, és olyan tudást közvetítsen, amelynek segítségével a fordítók nemcsak egy szűk területhez tartozó szakszövegeket, hanem a szakszövegeket általában képesek legyenek megfelelő módon fordítani. Aho-

gyan Scarpa a könyv előszavában kifejti, írása G. Borrow angol író gondolatának tagadásaként született, akitől az a műfordítók által sokat emlegetett kijelentés származik, amely szerint „translation is at best an echo” (a fordítás a legjobb esetben is csak visszhang – a recenzens fordítása). A szerző szerint a szakszövegek fordítása során másfajta megközelítés szükséges, és ezt a véleményét kutatói munkája, fordítói és oktatói gyakorlata alapozta meg.

Az előszót hat fejezet és a függelék követi, a gyors tájékozódást a tárgymutató és a névmutató segíti. A kötet végén esettanulmányon mutatja be olasz-angol nyelvpárban a fordítás különböző lehetséges minőségi szintjeit és az előzőleg javasolt stratégiák alkalmazását. A könyvet bő irodalomjegyzék zárja, amelyben egyaránt szerepelnek a fordítástudomány klasszikusai és olasz kutatók nevei (például B. Osimo, M. Viezzi), de írásában az elméleti modellek közül egyik sem domináns, a különböző megközelítéseket saját tapasztalatai alapján problémacentrikusan szűri meg.

Az első fejezet a szaknyelvi szövegek különböző változatait és általános jellemzőit veszi számba számos szakirodalmi hivatkozással. A szerző elsőként a *szaknyelv* terminus olasz megnevezésének kérdéskörében foglal állást. E terminus használatában az elmúlt harminc évben nem született megegyezés Olaszországban, és a számos variáció közül (például *linguaggi settoriali*, *linguaggi specialistici*, *sottocodici*, *lingue specifiche*, *tecnoletti*), amelyek egyfelől túl szűken ill. másfelől túlságosan tágan értelmezik a fogalom jelentését, Scarpa a *lingue speciali* elnevezést választja. Scarpa a szakfordító gyakorlati oldaláról kívánja megközelíteni a kérdést, ezért Cortelazzo terminusát veszi át 1994-es definíciója alapján, mely szerint szaknyelv esetében a természetes nyelv azon variánsáról beszélünk, amely speciális tevékenységi körhöz, egy kisebb szakmai csoporthoz kötődik, és amely csoport ennek segítségével képes kielégíteni kommunikációs szükségleteit. Scarpa a tudományos-műszaki szaknyelven belül elsősorban nem a különbségekkel ill. a kivételekkel, hanem leginkább a közös jegyekkel kíván foglalkozni. Megemlíti, hogy a szaknyelvi szövegekben nagyon szoros a kapcsolat a fogalmi rendszer és a nyelvezet között, ezzel kapcsolatban kitér arra is, hogy paradox módon azon tudományok, amelyek nyelvezete erősen formalizált (például fizika, matematika), bátrabban vesznek át köznyelvi szavakat és kevésbé ragaszkodnak a szűken vett terminusok használatához, mint azon tudományok, amelyek egységes nyelvezete még nem alakult ki (például nyelvészet). Véleménye szerint nem elegendő, ha a fordító kizárólag a nyelvi kontextust elemzi, és mivel az is feladata, hogy közvetítő funkciót lásson el a különböző társadalmi-kulturális kontextusok között, pragmatikai szempontok alapján is tudnia kell elemezni a fordítandó szöveget. A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy a szakszövegekben erős a korreláció a szövegtípus és a szöveg felépítése között, aminek következtében meghatározó normák és konvenciók alakultak ki, ezért ha elfogadható és egyértelműen értelmezhető célnyelvi szöveget szeretnénk, akkor nemcsak a tartalomnak, hanem a retorikai elvárásoknak is meg kell felelni.

A második fejezet a szaknyelvi szövegek elemzésével foglalkozik és a makrostruktúrából kiindulva halad a mikroszerkezeti egységekig. Scarpa elsőként a re-

torikai és a szövegtani sajátosságokat veszi számba. Megállapítja, hogy mivel a szakszövegek retorikai szerveződése különbözik a köznyelvi szövegektől, ezért ha a fogalmazás alapelveit betartják, akkor a szakszövegek nemcsak könnyebben értelmezhetőek, hanem jobban betöltik pragmatikai funkciójukat is. A szöveg-tanon belül kitér a szakszövegek műfaji besorolására, a kohézió és koherencia viszonyára, valamint az aktuális mondattagolásra. A morfoszintaktikai sajátosságokkal kapcsolatban megemlíti, hogy a szakszövegekre nem külön szabályok jellemzőek, hanem az, hogy bizonyos jelenségek gyakrabban fordulnak elő bennük (például az ellipszis hiánya, a jelen idő gyakori használata, nominális stílus, szenvedő szerkezet). A fejezetet végül mikroszinten a lexikai és terminológiai jellemzők bemutatásával zárja. Itt megjegyzi, hogy bár mint tudjuk, nemcsak a lexika sajátos használata jelenti az egyetlen különbséget a köznyelvi szövegekhez képest, de legtöbbször ezen a területen jelentkezik a legtöbb nehézség. A cél a világos stílus, az egyszerű és gazdaságos nyelvhasználat, amelyet segít a monozémia és a semlegességre való törekvés.

A harmadik fejezetben Scarpa a szaknyelvi szövegek közös jellemzőit elemzi, és hangsúlyozza a szakfordítás jelentőségét a mai modern társadalom működésében. Becslések szerint a világon a műfordítások a fordítások 1%-át, a nemzetközi szervezetek és intézmények hivatalos szövegei az összes fordítás 30%-át, a kereskedelmi és ipari szövegek az 50%-ot, az ún. általános sajtószövegek pedig 19%-át jelentik, vagyis ez a szaknyelvi szövegek esetében legalább 80%-ot tesz ki. Scarpa a szakfordítások jellemzőit a műfordítással összevetve közelíti meg például a felelősség, a fordítói hűség, a befogadó, az interpretáció, kreativitás szemszögéből, amelyek mind meghatározzák a fordítói makrostratégia megválasztását. Nézete a fordíthatóság kérdéskörével kapcsolatban, hogy a szakfordításban nem létezik fordíthatatlan szöveg, amely alól két kivétel van: hibás szöveg (például helytelen terminushasználat) vagy a költészetre jellemző vonások (például szójátékok), és ilyen esetekben a forrásnyelvi szöveg újrafogalmazását javasolja. Ezt követően (számos szakirodalmi hivatkozással) foglalkozik az ekvivalencia kérdéskörével, ezután rátér a fordítói makrostratégiára, amelyet a fordító először a szöveg globális vizsgálatával, majd a kommunikációs helyzet elemzésével határoz meg (például műfajelemzés, ki a célnyelvi befogadó). A fejezet végén mintegy emlékeztetőként kitér a fordítás kulturális jelentőségére.

A negyedik fejezet a fordítói megoldások módszertani vizsgálatával foglalkozik. Ennek keretein belül a szerző a fordítási folyamat három fázisa közül az utolsó kettőt vizsgálja: (1) a makrostratégia kialakítása, (2) a szöveg előkészítése (fordítói olvasás), (3) a fordítás avagy a mikrostratégiai döntések szintje. Scarpa részletezi a következő eseteket, és példákat hoz az angol-olasz nyelvpárra: 1) fordítási módok (szó szerinti fordítás, parafrázis és ezen belül például: adaptáció, explicitáció, betoldás, kihagyás), 2) a szövegelemzés stratégiái (például: utalások rendszere, lexikai kohézió eszközei), 3) morfoszintaktikai stratégiák (például: nominalizáció, szintaxis, szenvedő szerkezet), 4) lexikális stratégiák (például: új terminusok, anglicizmusok, jövevényszavak és tükörszavak). A reália fogalmára csak utal a fejezet legvégén, ebből a szemszögéből nem végez részletes

elemzést. Megállapítja, hogy az olasz tudományos nyelvre egyrésztől hatással van az angol mint a tudományok nemzetközi nyelve, másrésztől igyekszik kivédeni az interferenciákat. Az angol szövegek sokkal inkább az olvasóhoz igazodnak, konkrétabbak és redundánsabbak. Ebből következik, hogy a kompromisszumként született fordításban az olasz nyelvre fordításnál formálisabb stílus a cél, míg a másik irányban egyszerűbb és lineáris szöveg az elvárás.

Az ötödik fejezet a fordítások minőségéről szól, ahol abszolút érvényű értékelés nem létezik. Nemcsak a szövegek minőségét tartja fontosnak, hanem olyan tényezőket is, mint a ráfordított idő és a költségek. Rámutat arra, hogy a lektorálásnál, amely a teljes munkafolyamat kb. 10%-át teszi ki, eltekintve a műszaki és jogi szövegektől, a szaknyelveknél ideális esetben olyan együttműködés jön létre a fordító és a lektor között, ahol a munka kezdete előtt a fordítónak már szöszedet áll rendelkezésére, és a lektor feladata szükség esetén az „olaszosításra” korlátozódik a helyes terminushasználat érdekében. Scarpa a minőség kritériumaként a pontosságot (*accuratezza*) és a használhatóságot (*fruibilità*) jelöli meg didaktikai szempontból, amelyek a szakmában kiegészülnek a következőkkel: gyorsaság, kivitelezési költségek, befogadóközpontúság (adekvátság és elfogadhatóság). A hibák értékelésénél előnyben részesíti a célnyelvi szöveg globális üzenetét az egyes mikroszintű fordítási döntésekkel szemben. A fejezetet a fordítói kompetenciák leírásával zárja, amelyen belül megfogalmazza a szakfordítóval szemben támasztott elvárásokat.

A hatodik fejezetben olyan szakmai kérdések szerepelnek, amelyek a fordítók munkakörülményével foglalkoznak, mint például az alkalmazotti vagy a szabadfoglalkozású állás az Európai Unión belül, a fordítóirodai állás, az árak, a terminológiai előkészítő munka eszközei (offline és online források), ahol a hagyományos szótár csak „ingerfunkciót” lát el a nyelvi korpuszok alkalmazása mellett. A fejezet végén konkrét példát találunk a trieszti egyetem adatbankjából (TERMit), amelynek kiindulási pontja egy olasz terminus (*autorizzazione all'immissione in commercio*) és olasz, angol és francia nyelven találunk hozzá a forrás megjelölésével definíciót, kontextust, szinonimát.

A függelékben rövid bevezető után öt eredeti szöveget és fordításukat találjuk, amelyek műfaja különböző (tudományos-ismeretterjesztő cikk, használati útmutató, tudományos értekezés, tanulmány, oktatási segédlet). A szövegeket rövid bevezető előzi meg, amely tartalmazza jellemzőiket, ezt követi a fordítás első verziója (fő szempont: pontosság), a második lektorált változat (kritérium: használhatóság), majd a változtatások elemzése és végül a forrásnyelvi szöveg.

A kötet tanulmányozása hasznos mindazok számára, akik a szakfordítás iránt érdeklődnek, a fordítást oktató tanárok pedig módszertani ötleteket is meríthetnek belőle. Tankönyv jellegéből adódóan hangneme inkább előíró, mint leíró, de annak, aki nekiveselkedik, számíthatnia kell arra, hogy stílusa eltér a magyar kultúrában megszokottól: nem szintetizál, inkább sokféle nézetet igyekszik ismertetni. Bár nyelvezete olvasmányos, gyakran nélkülözi az előzmények hosszú és részletes ismertetését és hamar a tárgyra tér, a fogalmakat a maguk összetettségében ismerteti.

Irodalom

- Cosmai, D. 2003. *Tradurre per l'Unione Europea. Problematiche e strategie operative*. Milano: Hoepli.
- Garzone, G., Viezzi, M. 2001. *Comunicazione specialistica e interpretazione di conferenza*. Trieste: E.U.T. Edizioni di Università di Trieste.
- Marella, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (eds.) 2002. *Manuale di terminologia. Aspetti teorici, metodologici e applicativi*. Milano: Hoepli.
- Radnóczy É. 2004. Garzone, G., Viezzi, M. *Comunicazione specialistica e interpretazione di conferenza*. Trieste: E.U.T. Edizioni di Università di Trieste *Fordítástudomány* VI. évf. 2. szám, 120-123.
- Russo, M., Mack, G. 2005. *Interpretazione di trattativa*. Milano: Hoepli.

ELTE BTK NYELVTUDOMÁNYI DOKTORISKOLA FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAM

Jelentkezés a 2007/2008-es tanévre

A fordítástudományi PhD programot a 2007/2008-es tanév őszi félévében is indítja az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központja az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktoriskolájának keretén belül. Olyan jelentkezőket várunk, akik lehetőleg valamilyen idegennyelv-szakos egyetemi végzettséggel rendelkeznek, vagy idegennyelv-tudásukat igazolni tudják, van már némi fordítási és/vagy tolmácsolási gyakorlatuk és érdeklődnek a nyelvi közvetítés elméleti kérdései, valamint és a fordítás és tolmácsolás empirikus kutatása iránt. Jelentkezés: március-április, felvételi beszélgetés: május-június.

További információ:

(1) ELTE BTK Doktori és Habilitációs Ügyek Irodája
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A. 1. emelet 114-121.

Tel.: 4116500/ 5176, 5164, 5161

Irodavezető: Csoba Alice

(2) ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F. 1. emelet 9-11.

Tel: 411 6500/5894. Fax: 4855217

E-mail: kklaudy@ludens.elte.hu

Honlap: www.ftk.hu vagy www.eltftt.hu